

Mörrumsåns vattenråds synpunkter gällande samråd om Vattenmyndigheternas remiss på förslag till miljökvalitetsnormer för vatten som påverkas av vattenkraft

Bakgrund

Mörrumsåns vattenråd har fått möjlighet att lämna synpunkter på Vattenmyndigheternas samrådsunderlag på förslag till miljökvalitetsnormer för vatten som påverkas av vattenkraft.

Alla anläggningar för vattenkraftsproduktion ska omprövas för att få moderna miljövillkor. Enligt den nationella planen för moderna miljövillkor för vattenkraften (NAP) som beslutades av regeringen i juni 2020 ska omprövningarna påbörjas den 1 februari 2022. Samrådsmaterialet presenterar vattenmyndigheternas förslag till beslut om miljökvalitetsnormer för de vattenförekomster som är påverkade av vattenkraft som ska omprövas under perioden 2022–2024.

Mörrumsåns vattenråd är positivt inställd till en hög ambitionsnivå i arbetet med vattenförvaltning men ser stora utmaningar och motstridiga intressen i den strikta och ibland ovetenskapliga och godtyckliga klassningen av status och miljökvalitetsnormer för vatten.

Flera av vattenrådet medlemmar påverkas av den klassning som görs samtidigt som de genom åren har lagt mycket stora resurser på verka för ett ambitiöst vattenmiljöarbete. Medlemmarna och vattenrådet har ett stort intresse för en god vattenkvalitet men statusklassningen behöver ta ett vidare grepp till att inkludera alla hållbarhetsaspekter – ekologi, ekonomi och sociala faktorer. Därför vill Mörrumsåns vattenråd lämna nedanstående synpunkter.

Synpunkter

Generella synpunkter

Mörrumsåns vattenråd uppskattar och värdesätter arbetet med vattenförvaltning och det samlade grepp som tas kring tillståndsprövningen med vattenkraften, även om vi gärna hade sett ett ännu större grepp till att inkludera alla reglerdammar i ett vattensystem.

Det är dock tydligt i samrådsunderlaget att i förslagen till MKN så tas en orimligt stor hänsyn till ekologi. Vi motsätter inte oss att stora ekologiska och kemiska utmaningar finns men många av våra sjöar och vattendrags utformning har formats under många år med hänsyn till även sociala och ekonomiska frågor, så som för kulturmiljö som ofta är kopplat till just vattenkraftverk. Att så uteslutande sträva mot ”naturliga” förhållanden risker stora konsekvenser för både ekonomi och enskilda intressen. En större avvägning mot samhällets intressen bör tas vid statusklassning, och inte bara för betydande samhällsintressen och elproduktion. Även enskilda intressen bör vägas in vid bedömningen om andra lösningar går att genomföra som inte syftar till att uppnå naturliga hydromorfologiska kvalitetsfaktorer, men ändå medför att övriga ekologiska och kemiska parametrar uppfylls.

Statusklassning av fisk i vattendrag

Mörrumsåns vattenråd har många verksamhetsutövare som blir hårt drabbade av den orimliga statusklassningen av fisk i vattendrag, eftersom den ofta blir styrande för utgången av statusklassningen som helhet i vattendrag. En annan anledning till att denna statusklassning är viktig är att frågan väcker stort intresse i miljöprövningar.

Vi har kommit till slutsatsen att kvalitetsfaktorn fisk i vattendrag klassas i princip uteslutande utifrån förekomsten av vandringshinder i vattenförekomsten. Om vandringshinder finnes så klassas vattenförekomsten som måttlig, om inte så klassas statusen som god. Vilken sammansättning av fiskarter som finns eller ska finnas går inte att utläsa, trots att det just det som definierar status enligt såväl vattendirektivet som svensk författning. Elfisken verkar inte ha använts alls vid statusklassningen. Det hela ser faktiskt ut som att man snarare har bestämt sig för vilka åtgärder (avlägsnande av vandringshinder) man vill fokusera på, än att kartlägga befintlig miljö kvalitet (kvalitetsfaktor i detta fall är fisk i vattendrag) som beslutsunderlag för vilken miljö kvalitet vi ska sträva efter. Vi erinrar om det finns en skyldighet för inblandade myndigheter att följa aktuell författning och vill samtidigt uppmärksamma på att kopplingen mellan GES och just miljöproblemet vandringshinder i flera studier har visat sig vara liten, och rent av svår att påvisa. Detta gäller naturligtvis INTE i flera mycket uppmärksammade projekt såsom utrivning av kraftverk i kustnära å-sträckor och flera andra väl valda fall. Men i många mer vardagliga miljöer, småbäckar i det inre av Småland m fl ställen har omfattande datanalyser (utifrån framför allt elfiskeregistret) gjorts inom ramen för vattenförvaltningsarbetet. Det framkommer tydligt i dessa analyser att fiskfaunans status har en tydlig koppling till flera kända miljö kvaliteter såsom vattendragsfårens bredd, beskuggning, förekomst av död ved i vattendraget. Och naturligtvis en viss koppling till vandringshinder. MEN: sambandet mellan förekomst av vandringshinder och GES nämns specifikt som svagt och svårt att påvisa¹. Då kan man verkligen ifrågasätta metodiken att definiera status närmast uteslutande efter förekomst av just detta problem. Följden torde bli allt ljus på en viss typ av miljöproblem (dammar) utan en helhetssyn på vad som verkligen krävs för att uppnå god status. Som framgår av nationell vägledning så är det så att fördjupning/uppdämning mm är miljöpåverkan som många gånger är helt oförenliga med GES.

Vi vill erinra om hur GES definieras, i själva vattendirektivet, och även införlivat i svensk författning. Innebörden är att sammansättningen av arter och livsstadier avviker endast i mindre omfattning från ursprungliga förhållanden. Denna till synes okontroversiella definition har i Sverige och andra EU-länder brutits ner till biologiska index. Kortfattat är nu det materiella kravet att ett vattendrag ska, åtminstone i betydande delar, domineras av laxfisk, och andra arter som är starkt knutna till sand- och grusbotten. Det är bland mycket annat exakt just detta vi förbinder oss att åstadkomma i normalfallet när vi beslutar om miljö kvalitetsnormen *God ekologisk status* i vattendrag. Om målet är något annat så skall det

¹ Status, potential och kvalitetskrav för sjöar, vattendrag, kustvatten och vatten i övergångszon En handbok om hur kvalitetskrav i ytvattenförekomster kan bestämmas och följas upp” NATURVÅRDSVERKET; Bilaga A till handbok 2007: 4, s 97

tydlig dokumenteras och kommuniceras och det har inte gjorts. Samtidigt är det oerhört få som känner till att både ovanstående definitioner, och ännu färre som dessutom känner till att det i princip torde vara omöjligt att uppnå GES, med nuvarande definition i låglutande, uppdämda kraftigt påverkade miljöer.

Nuvarande åtgärdsförslag ser på många platser ut som att otvivelaktigt kommer fiskvandringen att öka, vilket förvisso oftast är av godo för fiskfaunan. Men man kan på förhand se att GES inte kommer att uppnås med dessa åtgärder, och att det inte heller finns någon långsiktig plan för hur staten ska lyckas med detta åtagande.

Ovanstående redovisade problem med tillförlitlighet och svårigheter att tillämpa bedömningsgrunder har varit kända länge. Ändå har vi år 2021 åtgärdsförslag som i mycket uppmärksammade frågor har en otroligt svag överensstämmelse med aktuella bedömningsgrunder och vattendirektivets grundläggande definitioner.

Ekonomiska konsekvenser

I samrådsunderlaget går att läsa att Vattenmyndigheterna har i dagsläget inte underlag som visar att det generellt sett skulle uppstå höga samhällsekonomiska kostnader av att ersätta elproduktion i enskilda anläggningar med elproduktion i andra vattenkraftsanläggningar eller med alternativa energislag. När man endast ser det på samhällsekonomiskt makroperspektiv så menar man alltså att för att uppnå GES överallt så får enskilda små kraftägare betala/lägga ner och någon annan drar vinsten på ett annat energislag. Det resonemanget är acceptabelt för tydliga fossila bränslen som vi vill fasa ut, tex olja och kol med väldokumenterad negativ miljöpåverkan, men vi ställer oss ytterst tveksamma till det resonemanget för ett rent energislag med god reglerkraftsförmåga. Sverige klarar inte klimatmålen ÄVEN om utbyggnaden av förnybar energi går som tåget. Sveriges klimatpolitik bygger till stor del på att tung industri och transportsektorn elektrifieras. Det kommer att generera ett stort behov av mer och pålitlig el. Att avvara energislag som kan växla upp under tider med extremt högt uttag/höga elpriser ser vi som oförenligt med såväl Sveriges som internationella miljömål. På många platser kan den småskaliga vattenkraften drivas för att motverka detta.

Minimitappning

I underlaget kan man läsa att generellt sett bedömer vattenmyndigheterna att åtgärder för upp- och nedströms konnektivitet och minimitappningar där lek- och uppväxtområden återskapas i tidigare torrlagda vattendragsfårar som utgångspunkt kan anses vara rimliga skyddsåtgärder för vattenkraftsverksamheter vid provningar enligt miljöbalken.

Vattenmyndigheterna bedömer att dessa typer av åtgärder generellt sett får anses vara rimliga att genomföra i klass 2- och 3-kraftverk där de behövs för att uppnå god status.

Minimitappning är i regel en lämplig åtgärd förutsatt att den utformas rätt, och att man vid bedömningen av mintappningsfrågor har ett långsiktigt perspektiv. I ett föränderligt, framtida klimat kan det vara svårt att upprätthålla lämpliga minvattenföringar. Växjö kommun välkomnar delförvaltningsplan med åtgärder mot torka och vattenbrist, men vill lyfta det som SMHI har framfört som den mest verkningsfulla åtgärden i framtagandet av programmen - att

c/o Ida Lidholt
Växjö kommun
Planeringskontoret
Box 1222
351 12 Växjö

optimera sjöregleringen. För att optimera sjöregleringen krävs att man aktivt reglerar för att inte enbart ta hänsyn till vattennivåer utan även prognostiserad tillrinning.

Som ett konkret exempel:

Sjöregleringen av sjön Innaren, en enda sjö uppströms Helgasjön, kan tack vare nuvarande utrustning med sjöreglering, garantera ett minflöde om ca 250 resp 150 l/s under normalår/torrår som tillförs Helgasjön och alla vattenområden nedströms. Detta med enbart måttliga effekter avseende nivåförändring i sjön. Utan regleringsanordningar får man skruva ner den siffran ca 100 l/s på vardera siffran, samt troligen ner mot 0 l/s i händelse av extrema somrar såsom 2018.

Genom aktiv reglering där hänsyn tas till prognostiserad tillrinning (väderleksprognos, säsong och erfarenhet) kan vi spara ett antal miljoner m³ i sjön under våren, vilket inte vore möjligt utan aktiv reglering.

2018 befaras tyvärr vara en rätt normal sommar inom 50 år. Ytterligare en sak som kan vara ännu värre 50 år är att vegetationssäsongen ytterligare har förlängts, vilket i sig gör att det kommer att uppstå en onaturlig torka med oönskad effekt på ekosystemen i stort sett varje år. Mot bakgrund av denna vetenskap vore det bra om fler sätter sig in i vilken positiv betydelse som aktiv sjöregleringen kan ha om den bedrivs på rätt sätt. Detta gäller framförallt de största magasinerna inom respektive avrinningsområde, samt de magasin som ligger högt upp i avrinningsområdet.

Mörrumsåns vattenråd

Nils Posse
Ordförande